Chapter 01

अथ योगानुशासनम् ॥ १.१ ॥

योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः ॥ १.२ ॥

तदा द्रष्टुः स्वरूपेऽवस्थानम् ॥ १.३ ॥

वृत्तिसारूप्यं इतरत्र ॥ १.४ ॥

वृत्तयः पञ्चतय्यः क्लिष्टाऽक्लिष्टाः ॥ १.५ ॥

प्रमाणविपर्ययविकल्पनिद्रास्मृतयः ॥ १.६ ॥

प्रत्यक्षानुमानागमाः प्रमाणानि ॥ १.७ ॥

विपर्ययो मिथ्याज्ञानमतद्रूपप्रतिष्ठं ॥ १.८ ॥

शब्दज्ञानानुपाती वस्तुशून्यो विकल्पः ॥ १.९ ॥

अभावप्रत्ययालम्बना वृत्तिर्निद्रा ॥ १.१० ॥

अनुभूतविषयासम्प्रमोषः स्मृतिः ॥ १.११ ॥

अभ्यासवैराग्याभ्यां तन्निरोधः ॥ १.१२ ॥

तत्र स्थितौ यत्नोऽभ्यासः ॥ १.१३ ॥

स तु दीर्घकालनैरन्तर्यसत्कारासेवितो दृढभूमिः ॥ १.१४ ॥

दृष्टानुश्रविकविषयवितृष्णस्य वशीकारसंज्ञा वैराग्यम् ॥ १.१५ ॥

तत्परं पुरुषख्यातेर्गुणवैतृष्ण्यं ॥ १.१६ ॥

वितर्कविचारानन्दास्मितारूपानुगमात्संप्रज्ञातः ॥ १.१७ ॥

विरामप्रत्ययाभ्यासपूर्वः संस्कारशेषोऽन्यः ॥ १.१८ ॥

भवप्रत्ययो विदेहप्रकृतिलयानां ॥ १.१९ ॥

श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधिप्रज्ञापूर्वक इतरेषां ॥ १.२० ॥

तीव्रसंवेगानां आसन्नः ॥ १.२१ ॥

मृदुमध्याधिमात्रत्वात्ततोऽपि विशेषः ॥ १.२२ ॥

ईश्वरप्रणिधानाद्वा ॥ १.२३ ॥

क्लेशकर्मविपाकाशयैरपरामृष्टः पुरुषविशेष ईश्वरः ॥ १.२४ ॥

तत्र निरतिशयं सर्वज्ञबीजं ॥ १.२५ ॥

पूर्वेषां अपि गुरुः कालेनानवच्छेदात् ॥ १.२६ ॥

तस्य वाचकः प्रणवः ॥ १.२७ ॥

तज्जपस्तदर्थभावनम् ॥ १.२८ ॥

ततः प्रत्यक्चेतनाधिगमोऽप्यन्तरायाभावश्च ॥ १.२९ ॥

व्याधिस्त्यानसंशयप्रमादालस्याविरतिभ्रान्तिदर्शनालब्धभूमिकत्वानवस्थितत्वानि चित्तविक्षेपास्तेऽन्तरायाः ॥ १.३० ॥

दुःखदौर्मनस्याङ्गमेजयत्वश्वासप्रश्वासा विक्षेपसहभुवः ॥ १.३१ ॥

तत्प्रतिषेधार्थं एकतत्त्वाभ्यासः ॥ १.३२ ॥

मैत्रीकरुणामुदितोपेक्षाणां सुखदुःखपुण्यापुण्यविषयाणां भावनातश्चित्तप्रसादनं ॥ १.३३ ॥

प्रच्छर्दनविधारणाभ्यां वा प्राणस्य ॥ १.३४ ॥

विषयवती वा प्रवृत्तिरुत्पन्ना मनसः स्थितिनिबन्धनी ॥ १.३५ ॥

विशोका वा ज्योतिष्मती ॥ १.३६ ॥

वीतरागविषयं वा चित्तं ॥ १.३७ ॥

स्वप्ननिद्राज्ञानालम्बनम् वा ॥ १.३८ ॥

यथाभिमतध्यानाद्वा ॥ १.३९ ॥

परमाणुपरममहत्त्वान्तोऽस्य वशीकारः ॥ १.४० ॥

क्षीणवृत्तेः अभिजातस्येव मणेः ग्रहीतृग्रहणग्राह्येषु तत्स्थतदञ्जनतासमापत्तिः ॥ १.४१ ॥

तत्र शब्दार्थज्ञानविकल्पैः संकीर्णा सवितर्का समापत्तिः ॥ १.४२ ॥

स्मृतिपरिशुद्धौ स्वरूपशून्येवार्थमात्रनिर्भासा निर्वितर्का समापत्तिः ॥ १.४३ ॥

एतया सविचारा निर्विचारा च सूक्ष्मविषया व्याख्याता ॥ १.४४ ॥

सूक्ष्मविषयत्वं चालिङ्गपर्यवसानम् ॥ १.४५ ॥

ता एव सबीजः समाधिः ॥ १.४६ ॥

निर्विचारवैशारद्येऽध्यात्मप्रसादः ॥ १.४७ ॥

ऋतम्भरा तत्र प्रज्ञा ॥ १.४८ ॥

श्रुतानुमानप्रज्ञाभ्यां अन्यविषया विशेषार्थत्वात् ॥ १.४९ ॥

तज्जः संस्कारोऽन्यसंस्कारप्रतिबन्धी ॥ १.५० ॥

Chapter 02

तस्यापि निरोधे सर्वनिरोधान्निर्बीजः समाधिः ॥ १.५१ ॥

तपःस्वाध्यायेश्वरप्रणिधानानि क्रियायोगः ॥ २.१ ॥

समाधिभावनार्थः क्लेशतनूकरणार्थश्च ॥ २.२ ॥

अविद्याऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाः क्लेशाः ॥ २.३ ॥

अविद्या क्षेत्रं उत्तरेषां प्रसुप्ततनुविच्छिन्नोदाराणां ॥ २.४ ॥

अनित्याशुचिदुःखानात्मसु नित्यशुचिसुखात्मख्यातिरविद्या ॥ २.५ ॥

दृग्दर्शनशक्त्योरेकात्मतेवास्मिता ॥ २.६ ॥

सुखानुशयी रागः ॥ २.७ ॥

दुःखानुशयी द्वेषः ॥ २.८ ॥

स्वरसवाही विदुषोऽपि तथारूढोऽभिनिवेशः ॥ २.९ ॥

ते प्रतिप्रसवहेयाः सूक्ष्माः ॥ २.१० ॥

ध्यानहेयास्तद्वृत्तयः ॥ २.११ ॥

क्लेशमूलः कर्माशयो दृष्टादृष्टजन्मवेदनीयः ॥ २.१२ ॥

सति मूले तद्विपाको जात्यायुर्भोगः ॥ २.१३ ॥

ते ह्लादपरितापफलाः पुण्यापुण्यहेतुत्वात् ॥ २.१४ ॥

परिणामतापसंस्कारदुःखैर्गुणवृत्तिविरोधाच्च दुःखमेव सर्वं विवेकिनः ॥ २.१५ ॥

हेयं दुःखं अनागतं ॥ २.१६ ॥

द्रष्टृदृश्ययोः संयोगो हेयहेतुः ॥ २.१७ ॥

प्रकाशक्रियास्थितिशीलं भूतेन्द्रियात्मकं भोगापवर्गार्थं दृश्यं ॥ २.१८ ॥

विशेषाविशेषलिङ्गमात्रालिङ्गानि गुणपर्वाणि ॥ २.१९ ॥

द्रष्टा दृशिमात्रः शुद्धोऽपि प्रत्ययानुपश्यः ॥ २.२० ॥

तदर्थं एव दृश्यस्यात्मा ॥ २.२१ ॥

कृतार्थं प्रति नष्टमप्यनष्टं तदन्यसाधारणत्वात् ॥ २.२२ ॥

स्वस्वामिशक्त्योः स्वरूपोपलब्धिहेतुः संयोगः ॥ २.२३ ॥

तस्य हेतुरविद्या ॥ २.२४ ॥

तदभावात्संयोगाभावो हानं तद्दृशेः कैवल्यं ॥ २.२५ ॥

विवेकख्यातिरविप्लवा हानोपायः ॥ २.२६ ॥

तस्य सप्तधा प्रान्तभूमिः प्रज्ञा ॥ २.२७ ॥

योगाङ्गानुष्ठानादशुद्धिक्षये ज्ञानदीप्तिराविवेकख्यातेः ॥ २.२८ ॥

यमनियमासनप्राणायामप्रत्याहारधारणाध्यानसमाधयोऽष्टावङ्गानि ॥ २.२९ ॥

अहिंसासत्यास्तेयब्रह्मचर्यापरिग्रहा यमाः ॥ २.३० ॥

जातिदेशकालसमयानवच्छिन्नाः सार्वभौमा महाव्रतं ॥ २.३१ ॥

शौचसंतोषतपःस्वाध्यायेश्वरप्रणिधानानि नियमाः ॥ २.३२ ॥

वितर्कबाधने प्रतिपक्षभावनम् ॥ २.३३ ॥

वितर्काः हिंसादयः कृतकारितानुमोदिताः लोभक्रोधमोहपूर्वकाः मृदुमध्याधिमात्रा दुःखाज्ञानानन्तफलाः इति प्रतिपक्षभावनम् ॥ २.३४ ॥

अहिंसाप्रतिष्ठायां तत्संनिधौ वैरत्यागः ॥ २.३५ ॥

सत्यप्रतिष्ठायां क्रियाफलाश्रयत्वं ॥ २.३६ ॥

अस्तेयप्रतिष्ठायां सर्वरत्नोपस्थानं ॥ २.३७ ॥

ब्रह्मचर्यप्रतिष्ठायां वीर्यलाभः ॥ २.३८ ॥

अपरिग्रहस्थैर्ये जन्मकथन्ताभोधः ॥ २.३९ ॥

शौचात्स्वाङ्गजुगुप्सा परैरसंसर्गः ॥ २.४० ॥

सत्त्वशुद्धिसौमनस्यैकाग्र्येन्द्रियजयात्मदर्शनयोग्यत्वानि च ॥ २.४१ ॥

संतोषादनुत्तमः सुखलाभः ॥ २.४२ ॥

कायेन्द्रियसिद्धिरशुद्धिक्षयात्तपसः ॥ २.४३ ॥

स्वाध्यायादिष्टदेवतासम्प्रयोगः ॥ २.४४ ॥

समाधिसिद्धिरीश्वरप्रणिधानात् ॥ २.४५ ॥

स्थिरसुखमासनं ॥ २.४६ ॥

प्रयत्नशैथिल्यानन्तसमापत्तिभ्यां ॥ २.४७ ॥

ततो द्वन्द्वानभिघातः ॥ २.४८ ॥

तस्मिन्सति श्वासप्रश्वासयोर्गतिविच्छेदः प्राणायामः ॥ २.४९ ॥

बाह्याभ्यन्तरस्तम्भवृत्तिर्देशकालसंख्याभिः परिदृष्टो दीर्घसूक्ष्मः ॥ २.५० ॥

बाह्याभ्यन्तरविषयाक्षेपी चतुर्थः ॥ २.५१ ॥

ततः क्षीयते प्रकाशावरणं ॥ २.५२ ॥

धारणासु च योग्यता मनसः ॥ २.५३ ॥

स्वविषयासम्प्रयोगे चित्तस्य स्वरूपानुकार इवेन्द्रियाणां प्रत्याहारः ॥ २.५४ ॥

ततः परमा वश्यतेन्द्रियाणां ॥ २.५५ ॥

देशबन्धश्चित्तस्य धारणा ॥ २.१ ॥

तत्र प्रत्ययैकतानता ध्यानं ॥ २.२ ॥

तदेवार्थमात्रनिर्भासं स्वरूपशून्यं इव समाधिः ॥ २.३ ॥

त्रयमेकत्र संयमः ॥ २.४ ॥

तज्जयात्प्रज्ञालोकः ॥ २.५ ॥

तस्य भूमिषु विनियोगः ॥ २.६ ॥

त्रयं अन्तरङ्गं पूर्वेभ्यः ॥ २.७ ॥

तदपि बहिरङ्गं निर्बीजस्य ॥ २.८ ॥

व्युत्थाननिरोधसंस्कारयोरभिभवप्रादुर्भावौ निरोधक्षणचित्तान्वयो निरोधपरिणामः ॥ २.९ ॥

तस्य प्रशान्तवाहितासंस्कारात् ॥ २.१० ॥

सर्वार्थतैकाग्रतयोः क्षयोदयौ चित्तस्य समाधिपरिणामः ॥ २.११ ॥

एतेन भूतेन्द्रियेषु धर्मलक्षणावस्थापरिणामा व्याख्याताः ॥ २.१२ ॥

शान्तोदिताव्यपदेश्यधर्मानुपाती धर्मी ॥ २.१४ ॥

क्रमान्यत्वं परिणामान्यत्वे हेतुः ॥ २.१५ ॥

परिणामत्रयसंयमादतीतानागतज्ञानं ॥ २.१६ ॥

शब्दार्थप्रत्ययानामितरेतराध्यासात्संकरस्तत्प्रविभागसंयमात् ॥ २.१७ ॥

संस्कारसाक्षात्करणात्पूर्वजातिज्ञानं ॥ २.१८ ॥

प्रत्ययस्य परचित्तज्ञानं ॥ २.१९ ॥

न च तत्सालम्बनं तस्याविषयीभूतत्वात् ॥ २.२० ॥

कायरूपसंयमात्तद्ग्राह्यशक्तिस्तम्भे चक्षुःप्रकाशासंप्रयोगेऽन्तर्धानं ॥ २.२१ ॥

सोपक्रमं निरुपक्रमं च कर्म तत्संयमादपरान्तज्ञानं अरिष्टेभ्यो वा ॥ २.२२ ॥

मैत्र्यादिषु बलानि ॥ २.२३ ॥

बलेषु हस्तिबलादीनि ॥ २.२४ ॥

प्रवृत्त्यालोकन्यासात्सूक्ष्मव्यवहितविप्रकृष्टज्ञानं ॥ २.२५ ॥

भुवनज्ञानं सूर्ये संयमात् ॥ २.२६ ॥

चन्द्रे ताराव्यूहज्ञानं ॥ २.२७ ॥

ध्रुवे तद्गतिज्ञानं ॥ २.२८ ॥

नाभिचक्रे कायव्यूहज्ञानं ॥ २.२९ ॥

कण्ठकूपे क्षुत्पिपासानिवृत्तिः ॥ २.३० ॥

कूर्मनाड्यां स्थैर्यं ॥ २.३१ ॥

मूर्धज्योतिषि सिद्धदर्शनं ॥ २.३२ ॥

प्रातिभाद्वा सर्वं ॥ २.३३ ॥

हृदये चित्तसंवित् ॥ २.३४ ॥

सत्त्वपुरुषयोरत्यन्तासंकीर्णयोः प्रत्ययाविशेषो भोगः परार्थत्वात्स्वार्थसंयमात्पुरुषज्ञानं ॥ २.३५ ॥

ततः प्रातिभश्रावणवेदनादर्शास्वादवार्ता जायन्ते ॥ २.३६ ॥

ते समाधावुपसर्गा व्युत्थाने सिद्धयः ॥ २.३७ ॥

बन्धकारणशैथिल्यात्प्रचारसंवेदनाच्च चित्तस्य परशरीरावेशः ॥ २.३८ ॥

उदानजयाज्जलपङ्ककण्टकादिष्वसङ्ग उत्क्रान्तिश्च ॥ २.३९ ॥

समानजयाज्ज्वलनं ॥ २.४० ॥

श्रोत्राकाशयोः संबन्धसंयमाद्दिव्यं श्रोत्रं ॥ २.४१ ॥

कायाकाशयोः संबन्धसंयमाल्लघुतूलसमापत्तेश्चाकाशगमनं ॥ २.४२ ॥

बहिरकल्पिता वृत्तिर्महाविदेहा ततः प्रकाशावरणक्षयः ॥ २.४३ ॥

स्थूलस्वरूपसूक्ष्मान्वयार्थवत्त्वसंयमाद्भूतजयः ॥ २.४४ ॥

ततोऽणिमादिप्रादुर्भावः कायसम्पत्तद्धर्मानभिघातश्च ॥ २.४५ ॥

रूपलावण्यबलवज्रसंहननत्वानि कायसम्पत् ॥ २.४६ ॥

ग्रहणस्वरूपास्मितान्वयार्थवत्त्वसंयमादिन्द्रियजयः ॥ २.४७ ॥

ततो मनोजवित्वं विकरणभावः प्रधानजयश्च ॥ २.४८ ॥

सत्त्वपुरुषयोरत्यन्तासंकीर्णयोः प्रत्ययाविशेषो भोगः परार्थोऽन्यः स्वार्थः संघातवत् ॥ २.४९ ॥

तदर्थ एव हेतुत्वात् ॥ २.५० ॥

तदुपरमे कृतकृत्यं प्रति नष्टमप्यनष्टं तदन्यसाधारणत्वात् ॥ २.५१ ॥

सत्त्वपुरुषयोः शुद्धिसारूप्ये कैवल्यं ॥ २.५२ ॥

तदा विवेकनिम्नं कैवल्यप्राग्भारं चित्तं ॥ २.५३ ॥

तच्छिद्रेषु प्रत्ययान्तराणि संस्कारेभ्यः ॥ २.५४ ॥

हानमेषां क्लेशवदुक्तं ॥ २.५५ ॥

प्रसंख्यानेऽप्यकुसीदस्य सततं विवेकख्यातेर्धर्ममेघः समाधिः ॥ २.५६ ॥

ततः क्लेशकर्मनिवृत्तिः ॥ २.५७ ॥

तदा सर्वावरणमलापेतस्य ज्ञानस्यानन्त्यात्ज्ञेयं अल्पं ॥ २.५८ ॥

ततः कृतार्थानां परिणामक्रमसमाप्तिर्गुणानां ॥ २.५९ ॥

क्षणतत्क्रमयोः संबन्धो निर्ग्राह्यः क्रमः ॥ २.६० ॥

पुरुषार्थशून्यानां गुणानां प्रतिप्रसवः कैवल्यं स्वरूपप्रतिष्ठा वा चितिशक्तिरिति ॥ २.६१ ॥

Chapter 03

देशबन्धश्चित्तस्य धारणा ॥ ३.१ ॥

तत्र प्रत्ययैकतानता ध्यानं ॥ ३.२ ॥

तदेवार्थमात्रनिर्भासं स्वरूपशून्यं इव समाधिः ॥ ३.३ ॥

त्रयमेकत्र संयमः ॥ ३.४ ॥

तज्जयात्प्रज्ञालोकः ॥ ३.५ ॥

तस्य भूमिषु विनियोगः ॥ ३.६ ॥

त्रयं अन्तरङ्गं पूर्वेभ्यः ॥ ३.७ ॥

तदपि बहिरङ्गं निर्बीजस्य ॥ ३.८ ॥

व्युत्थाननिरोधसंस्कारयोरभिभवप्रादुर्भावौ निरोधक्षणचित्तान्वयो निरोधपरिणामः ॥ ३.९ ॥

तस्य प्रशान्तवाहितासंस्कारात् ॥ ३.१० ॥

सर्वार्थतैकाग्रतयोः क्षयोदयौ चित्तस्य समाधिपरिणामः ॥ ३.११ ॥

ततः पुनः शान्तोदितौ तुल्यप्रत्ययौ चित्तस्यैकाग्रतापरिणामः ॥ ३.१२ ॥

एतेन भूतेन्द्रियेषु धर्मलक्षणावस्थापरिणामा व्याख्याताः ॥ ३.१३ ॥

शान्तोदिताव्यपदेश्यधर्मानुपाती धर्मी ॥ ३.१४ ॥

क्रमान्यत्वं परिणामान्यत्वे हेतुः ॥ ३.१५ ॥

परिणामत्रयसंयमादतीतानागतज्ञानं ॥ ३.१६ ॥

शब्दार्थप्रत्ययानामितरेतराध्यासात्संकरस्तत्प्रविभागसंयमात् ॥ ३.१७ ॥

संस्कारसाक्षात्करणात्पूर्वजातिज्ञानं ॥ ३.१८ ॥

प्रत्ययस्य परचित्तज्ञानं ॥ ३.१९ ॥

न च तत्सालम्बनं तस्याविषयीभूतत्वात् ॥ ३.२० ॥

कायरूपसंयमात्तद्ग्राह्यशक्तिस्तम्भे चक्षुःप्रकाशासंप्रयोगेऽन्तर्धानं ॥ ३.२१ ॥

सोपक्रमं निरुपक्रमं च कर्म तत्संयमादपरान्तज्ञानं अरिष्टेभ्यो वा ॥ ३.२२ ॥

मैत्र्यादिषु बलानि ॥ ३.२३ ॥

बलेषु हस्तिबलादीनि ॥ ३.२४ ॥

प्रवृत्त्यालोकन्यासात्सूक्ष्मव्यवहितविप्रकृष्टज्ञानं ॥ ३.२५ ॥

भुवनज्ञानं सूर्ये संयमात् ॥ ३.२६ ॥

चन्द्रे ताराव्यूहज्ञानं ॥ ३.२७ ॥

ध्रुवे तद्गतिज्ञानं ॥ ३.२८ ॥

नाभिचक्रे कायव्यूहज्ञानं ॥ ३.२९ ॥

कण्ठकूपे क्षुत्पिपासानिवृत्तिः ॥ ३.३० ॥

कूर्मनाड्यां स्थैर्यं ॥ ३.३१ ॥

मूर्धज्योतिषि सिद्धदर्शनं ॥ ३.३२ ॥

प्रातिभाद्वा सर्वं ॥ ३.३३ ॥

हृदये चित्तसंवित् ॥ ३.३४ ॥

सत्त्वपुरुषयोरत्यन्तासंकीर्णयोः प्रत्ययाविशेषो भोगः परार्थोऽन्यः स्वार्थः संघातवत् ॥ ३.३५ ॥

तदर्थ एव हेतुत्वात् ॥ ३.३६ ॥

तदुपरमे कृतकृत्यं प्रति नष्टमप्यनष्टं तदन्यसाधारणत्वात् ॥ ३.३७ ॥

सत्त्वपुरुषयोः शुद्धिसारूप्ये कैवल्यं ॥ ३.३८ ॥

तदा विवेकनिम्नं कैवल्यप्राग्भारं चित्तं ॥ ३.३९ ॥

तच्छिद्रेषु प्रत्ययान्तराणि संस्कारेभ्यः ॥ ३.४० ॥

हानमेषां क्लेशवदुक्तं ॥ ३.४१ ॥

प्रसंख्यानेऽप्यकुसीदस्य सततं विवेकख्यातेर्धर्ममेघः समाधिः ॥ ३.४२ ॥

ततः क्लेशकर्मनिवृत्तिः ॥ ३.४३ ॥

तदा सर्वावरणमलापेतस्य ज्ञानस्यानन्त्यात्ज्ञेयं अल्पं ॥ ३.४४ ॥

ततः कृतार्थानां परिणामक्रमसमाप्तिर्गुणानां ॥ ३.४५ ॥

क्षणतत्क्रमयोः संबन्धो निर्ग्राह्यः क्रमः ॥ ३.४६ ॥

पुरुषार्थशून्यानां गुणानां प्रतिप्रसवः कैवल्यं स्वरूपप्रतिष्ठा वा चितिशक्तिरिति ॥ ३.४७ ॥

जातिलक्षणदेशैरन्यतानवच्छेदात्तुल्ययोस्ततः प्रतिपत्तिः ॥ ३.४८ ॥

तारकं सर्वविषयं सर्वथाविषयमक्रमं चेति विवेकजं ज्ञानं ॥ ३.४९ ॥

सत्त्वपुरुषयोः शुद्धिसाम्ये कैवल्यमिति ॥ ३.५० ॥

Chapter 04

जन्मौषधिमन्त्रतपःसमाधिजाः सिद्धयः ॥ ४.१ ॥

जात्यन्तरपरिणामः प्रकृत्यापूरात् ॥ ४.२ ॥

निमित्तमप्रयोजकं प्रकृतीनां वरणभेदस्तु ततः क्षेत्रिकवत् ॥ ४.३ ॥

निर्माणचित्तानि अस्मितामात्रात् ॥ ४.४ ॥

प्रवृत्तिभेदे प्रयोजकं चित्तमेकमनेकेषां ॥ ४.५ ॥

तत्र ध्यानजमनाशयं ॥ ४.६ ॥

कर्माशुक्लाकृष्णं योगिनः त्रिविधमितरेषां ॥ ४.७ ॥

ततस्तद्विपाकानुगुणानामेवाभिव्यक्तिर्वासनानां ॥ ४.८ ॥

जातिदेशकालव्यवहितानामप्यानन्तर्यं स्मृतिसंस्कारयोरेकरूपत्वात् ॥ ४.९ ॥

तासामनादित्वं चाशिषो नित्यत्वात् ॥ ४.१० ॥

हेतुफलाश्रयालम्बनैः संगृहीतत्वादेषामभावे तदभावः ॥ ४.११ ॥

अतीतानागतं स्वरूपतोऽस्त्यध्वभेदाद्धर्माणां ॥ ४.१२ ॥

ते व्यक्तसूक्ष्मा गुणात्मानः ॥ ४.१३ ॥

परिणामैकत्वाद्वस्तुतत्त्वं ॥ ४.१४ ॥

वस्तुसाम्ये चित्तभेदात्तयोर्विविक्तः पन्थाः ॥ ४.१५ ॥

तदुपरागापेक्षत्वाच्चित्तस्य वस्तु ज्ञाताज्ञातं ॥ ४.१६ ॥

सदा ज्ञाताश्चित्तवृत्तयः तत्प्रभोः पुरुषस्यापरिणामित्वात् ॥ ४.१७ ॥

न तत्स्वाभासं दृश्यत्वात् ॥ ४.१८ ॥

एकसमये चोभयानवधारणं ॥ ४.१९ ॥

चित्तान्तरदृश्ये बुद्धिबुद्धेरतिप्रसङ्गः स्मृतिसंकरश्च ॥ ४.२० ॥

चितेरप्रतिसंक्रमायाः तदाकारापत्तौ स्वबुद्धिसंवेदनं ॥ ४.२१ ॥

द्रष्टृदृश्योपरक्तं चित्तं सर्वार्थं ॥ ४.२२ ॥

तदसंख्येयवासनाभिश्चित्रमपि परार्थं संहत्यकारित्वात् ॥ ४.२३ ॥

विशेषदर्शिन आत्मभावभावनानिवृत्तिः ॥ ४.२४ ॥

तदा विवेकनिम्नं कैवल्यप्राग्भारं चित्तं ॥ ४.२५ ॥

तच्छिद्रेषु प्रत्ययान्तराणि संस्कारेभ्यः ॥ ४.२६ ॥

हानमेषां क्लेशवदुक्तं ॥ ४.२७ ॥

प्रसंख्यानेऽप्यकुसीदस्य सततं विवेकख्यातेर्धर्ममेघः समाधिः ॥ ४.२८ ॥

ततः क्लेशकर्मनिवृत्तिः ॥ ४.२९ ॥

तदा सर्वावरणमलापेतस्य ज्ञानस्यानन्त्यात्ज्ञेयं अल्पं ॥ ४.३० ॥

ततः कृतार्थानां परिणामक्रमसमाप्तिर्गुणानां ॥ ४.३१ ॥

क्षणतत्क्रमयोः संबन्धो निर्ग्राह्यः क्रमः ॥ ४.३२ ॥

पुरुषार्थशून्यानां गुणानां प्रतिप्रसवः कैवल्यं स्वरूपप्रतिष्ठा वा चितिशक्तिरिति ॥ ४.३३ ॥

Chapter 01

अथ योगानुशासनम् ॥ १.१ ॥

योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः ॥ १.२ ॥

तदा द्रष्टुः स्वरूपेऽवस्थानम् ॥ १.३ ॥

वृत्तिसारूप्यं इतरत्र ॥ १.४ ॥

वृत्तयः पञ्चतय्यः क्लिष्टाऽक्लिष्टाः ॥ १.५ ॥

प्रमाणविपर्ययविकल्पनिद्रास्मृतयः ॥ १.६ ॥

प्रत्यक्षानुमानागमाः प्रमाणानि ॥ १.७ ॥

विपर्ययो मिथ्याज्ञानमतद्रूपप्रतिष्ठं ॥ १.८ ॥

शब्दज्ञानानुपाती वस्तुशून्यो विकल्पः ॥ १.९ ॥

अभावप्रत्ययालम्बना वृत्तिर्निद्रा ॥ १.१० ॥

अनुभूतविषयासम्प्रमोषः स्मृतिः ॥ १.११ ॥

अभ्यासवैराग्याभ्यां तन्निरोधः ॥ १.१२ ॥

तत्र स्थितौ यत्नोऽभ्यासः ॥ १.१३ ॥

स तु दीर्घकालनैरन्तर्यसत्कारासेवितो दृढभूमिः ॥ १.१४ ॥

दृष्टानुश्रविकविषयवितृष्णस्य वशीकारसंज्ञा वैराग्यम् ॥ १.१५ ॥

तत्परं पुरुषख्यातेर्गुणवैतृष्ण्यं ॥ १.१६ ॥

वितर्कविचारानन्दास्मितारूपानुगमात्संप्रज्ञातः ॥ १.१७ ॥

विरामप्रत्ययाभ्यासपूर्वः संस्कारशेषोऽन्यः ॥ १.१८ ॥

भवप्रत्ययो विदेहप्रकृतिलयानां ॥ १.१९ ॥

श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधिप्रज्ञापूर्वक इतरेषां ॥ १.२० ॥

तीव्रसंवेगानां आसन्नः ॥ १.२१ ॥

मृदुमध्याधिमात्रत्वात्ततोऽपि विशेषः ॥ १.२२ ॥

ईश्वरप्रणिधानाद्वा ॥ १.२३ ॥

क्लेशकर्मविपाकाशयैरपरामृष्टः पुरुषविशेष ईश्वरः ॥ १.२४ ॥

तत्र निरतिशयं सर्वज्ञबीजं ॥ १.२५ ॥

पूर्वेषां अपि गुरुः कालेनानवच्छेदात् ॥ १.२६ ॥

तस्य वाचकः प्रणवः ॥ १.२७ ॥

तज्जपस्तदर्थभावनम् ॥ १.२८ ॥

ततः प्रत्यक्चेतनाधिगमोऽप्यन्तरायाभावश्च ॥ १.२९ ॥

व्याधिस्त्यानसंशयप्रमादालस्याविरतिभ्रान्तिदर्शनालब्धभूमिकत्वानवस्थितत्वानि चित्तविक्षेपास्तेऽन्तरायाः ॥ १.३० ॥

दुःखदौर्मनस्याङ्गमेजयत्वश्वासप्रश्वासा विक्षेपसहभुवः ॥ १.३१ ॥

तत्प्रतिषेधार्थं एकतत्त्वाभ्यासः ॥ १.३२ ॥

मैत्रीकरुणामुदितोपेक्षाणां सुखदुःखपुण्यापुण्यविषयाणां भावनातश्चित्तप्रसादनं ॥ १.३३ ॥

प्रच्छर्दनविधारणाभ्यां वा प्राणस्य ॥ १.३४ ॥

विषयवती वा प्रवृत्तिरुत्पन्ना मनसः स्थितिनिबन्धनी ॥ १.३५ ॥

विशोका वा ज्योतिष्मती ॥ १.३६ ॥

वीतरागविषयं वा चित्तं ॥ १.३७ ॥

स्वप्ननिद्राज्ञानालम्बनम् वा ॥ १.३८ ॥

यथाभिमतध्यानाद्वा ॥ १.३९ ॥

परमाणुपरममहत्त्वान्तोऽस्य वशीकारः ॥ १.४० ॥

क्षीणवृत्तेः अभिजातस्येव मणेः ग्रहीतृग्रहणग्राह्येषु तत्स्थतदञ्जनतासमापत्तिः ॥ १.४१ ॥

तत्र शब्दार्थज्ञानविकल्पैः संकीर्णा सवितर्का समापत्तिः ॥ १.४२ ॥

स्मृतिपरिशुद्धौ स्वरूपशून्येवार्थमात्रनिर्भासा निर्वितर्का समापत्तिः ॥ १.४३ ॥

एतया सविचारा निर्विचारा च सूक्ष्मविषया व्याख्याता ॥ १.४४ ॥

सूक्ष्मविषयत्वं चालिङ्गपर्यवसानम् ॥ १.४५ ॥

ता एव सबीजः समाधिः ॥ १.४६ ॥

निर्विचारवैशारद्येऽध्यात्मप्रसादः ॥ १.४७ ॥

ऋतम्भरा तत्र प्रज्ञा ॥ १.४८ ॥

श्रुतानुमानप्रज्ञाभ्यां अन्यविषया विशेषार्थत्वात् ॥ १.४९ ॥

तज्जः संस्कारोऽन्यसंस्कारप्रतिबन्धी ॥ १.५० ॥

तस्यापि निरोधे सर्वनिरोधान्निर्बीजः समाधिः ॥ १.५१ ॥

Chapter 02

तपःस्वाध्यायेश्वरप्रणिधानानि क्रियायोगः ॥ २.१ ॥

समाधिभावनार्थः क्लेशतनूकरणार्थश्च ॥ २.२ ॥

अविद्याऽस्मितारागद्वेषाभिनिवेशाः क्लेशाः ॥ २.३ ॥

अविद्या क्षेत्रं उत्तरेषां प्रसुप्ततनुविच्छिन्नोदाराणां ॥ २.४ ॥

अनित्याशुचिदुःखानात्मसु नित्यशुचिसुखात्मख्यातिरविद्या ॥ २.५ ॥

दृग्दर्शनशक्त्योरेकात्मतेवास्मिता ॥ २.६ ॥

सुखानुशयी रागः ॥ २.७ ॥

दुःखानुशयी द्वेषः ॥ २.८ ॥

स्वरसवाही विदुषोऽपि तथारूढोऽभिनिवेशः ॥ २.९ ॥

ते प्रतिप्रसवहेयाः सूक्ष्माः ॥ २.१० ॥

ध्यानहेयास्तद्वृत्तयः ॥ २.११ ॥

क्लेशमूलः कर्माशयो दृष्टादृष्टजन्मवेदनीयः ॥ २.१२ ॥

सति मूले तद्विपाको जात्यायुर्भोगः ॥ २.१३ ॥

ते ह्लादपरितापफलाः पुण्यापुण्यहेतुत्वात् ॥ २.१४ ॥

परिणामतापसंस्कारदुःखैर्गुणवृत्तिविरोधाच्च दुःखमेव सर्वं विवेकिनः ॥ २.१५ ॥

हेयं दुःखं अनागतं ॥ २.१६ ॥

द्रष्टृदृश्ययोः संयोगो हेयहेतुः ॥ २.१७ ॥

प्रकाशक्रियास्थितिशीलं भूतेन्द्रियात्मकं भोगापवर्गार्थं दृश्यं ॥ २.१८ ॥

विशेषाविशेषलिङ्गमात्रालिङ्गानि गुणपर्वाणि ॥ २.१९ ॥

द्रष्टा दृशिमात्रः शुद्धोऽपि प्रत्ययानुपश्यः ॥ २.२० ॥

तदर्थं एव दृश्यस्यात्मा ॥ २.२१ ॥

कृतार्थं प्रति नष्टमप्यनष्टं तदन्यसाधारणत्वात् ॥ २.२२ ॥

स्वस्वामिशक्त्योः स्वरूपोपलब्धिहेतुः संयोगः ॥ २.२३ ॥

तस्य हेतुरविद्या ॥ २.२४ ॥

तदभावात्संयोगाभावो हानं तद्दृशेः कैवल्यं ॥ २.२५ ॥

विवेकख्यातिरविप्लवा हानोपायः ॥ २.२६ ॥

तस्य सप्तधा प्रान्तभूमिः प्रज्ञा ॥ २.२७ ॥

योगाङ्गानुष्ठानादशुद्धिक्षये ज्ञानदीप्तिराविवेकख्यातेः ॥ २.२८ ॥

यमनियमासनप्राणायामप्रत्याहारधारणाध्यानसमाधयोऽष्टावङ्गानि ॥ २.२९ ॥

अहिंसासत्यास्तेयब्रह्मचर्यापरिग्रहा यमाः ॥ २.३० ॥

जातिदेशकालसमयानवच्छिन्नाः सार्वभौमा महाव्रतं ॥ २.३१ ॥

शौचसंतोषतपःस्वाध्यायेश्वरप्रणिधानानि नियमाः ॥ २.३२ ॥

वितर्कबाधने प्रतिपक्षभावनम् ॥ २.३३ ॥

वितर्काः हिंसादयः कृतकारितानुमोदिताः लोभक्रोधमोहपूर्वकाः मृदुमध्याधिमात्रा दुःखाज्ञानानन्तफलाः इति प्रतिपक्षभावनम् ॥ २.३४ ॥

अहिंसाप्रतिष्ठायां तत्संनिधौ वैरत्यागः ॥ २.३५ ॥

सत्यप्रतिष्ठायां क्रियाफलाश्रयत्वं ॥ २.३६ ॥

अस्तेयप्रतिष्ठायां सर्वरत्नोपस्थानं ॥ २.३७ ॥

ब्रह्मचर्यप्रतिष्ठायां वीर्यलाभः ॥ २.३८ ॥

अपरिग्रहस्थैर्ये जन्मकथन्ताभोधः ॥ २.३९ ॥

शौचात्स्वाङ्गजुगुप्सा परैरसंसर्गः ॥ २.४० ॥

सत्त्वशुद्धिसौमनस्यैकाग्र्येन्द्रियजयात्मदर्शनयोग्यत्वानि च ॥ २.४१ ॥

संतोषादनुत्तमः सुखलाभः ॥ २.४२ ॥

कायेन्द्रियसिद्धिरशुद्धिक्षयात्तपसः ॥ २.४३ ॥

स्वाध्यायादिष्टदेवतासम्प्रयोगः ॥ २.४४ ॥

समाधिसिद्धिरीश्वरप्रणिधानात् ॥ २.४५ ॥

स्थिरसुखमासनं ॥ २.४६ ॥

प्रयत्नशैथिल्यानन्तसमापत्तिभ्यां ॥ २.४७ ॥

ततो द्वन्द्वानभिघातः ॥ २.४८ ॥

तस्मिन्सति श्वासप

मुनिभिर्वर्णिते विद्वद्भिः ॥ २.२१ ॥

प्रतिष्ठिष्ठा भवं ॥ २.२२ ॥

इदानं त्रिलक्षिति ॥ २.२४ ॥

सम्पन्नुमवरोधनमनसस्तस्मिन्नेव, भूमण्डलिनिवे
क्षेत्रे पारतिकपालनविनिवासस्य पुण्यमवाप ॥ २.२५ ॥

अत्र प्रतिष्ठिकमनपेक्षितपारतिकपदार्थानां अभावो ॥ २.२६ ॥

तं सकलपाण्डुपुत्राणां, राष्ट्रमध्ये विद्वद्भिः ॥ २.२७ ॥

सर्वप्रकारगर्वितिन-सत्यपरायणस्तेजोनाम विजयनगरपतिरासीत्तः
॥ २.२८ ॥

प्रदानमकरोत्सकलपुरुषकारप्रतिपादनानुगुन प्रकाशिनिम्प
॥ २.२९ ॥

सकलजनपालनाय ॥ २.३० ॥

श्रीकाकपतयः सकलपरकलविद्यां श्रीं ॥ २.३१ ॥

अपरापरायां: सकलपरकलनानुपुरुषकारप्रतिपादनानाम ॥
२.३२ ॥

श्रीविजयनिगम दुर्लिकेतिद्विद्वा अत्र प्रकाशटरगमान: ॥
२.३३ ॥

स्वभुजबलसमुद्धाकलपरपार्थिवसंकलाद्भुदुत्तमः ॥ २.३४ ॥

सर्वत्रनिगमदिग्विजयी: सायणसकलभूमिलिपिप्रपम् ॥ २.३५ ॥

भगवतगन्धनकलकलोपलकपार्थि सायणाख्य ॥ २.३६ ॥

महामण्डलगणिमिलपरपार्थिवसंकलाकलिदिग्विजयः ॥ २.३७
॥

सर्वे सर्वसंतिदिगं दिक्पलगंकाद: प्रपंचसमम्प ॥ २.३८ ॥

सम्पन्नुमकलसायणाविजिलाकम सर्वसमाप्तिप्रिकाकुलसंकलिकाकुलपं
ष ॥ २.३९ ॥

लक्ष्मिपलपदि दीपतीजकर्वे वैपलम् ॥ २.४० ॥

सम्पन्नुपुरिलिकर्णं बहुतरसमाकाकरन पुनर्प्रतिष्ठकमुत्तम ॥
२.४१ ॥

सम्पन्नकमतः सपलश्रेष्ठिकाव लाभं ॥ २.४२ ॥

अप्रिलकमपतिर्गन्नसमसपोप्रेटमुन्नपतिसत: प्रतिपत्ति: ॥
२.४३ ॥

लपाक सर्वप्रिलम सर्वपपतिपत्र प्रकाम सर्वि पिप्रेकलंकाम ॥
२.४४ ॥

Chapter 30

सम्पन्नुपलयो: पृथिप्रकर्वे वैपलम् सुप्रि ॥ २.४५ ॥

अन्वीपलिकमपाय सकलिप्रिः: विद्वद्भिः ॥ ४.१ ॥

अन्यपपतपतिपिपल: बहुलन्नपुद्धाम ॥ ४.२ ॥

पिलिप्रि अपपतिकाम प्रकृतपिलं उपगमैस्तुमु लत: प्रतिकिमत्
॥ ४.३ ॥

प्रिलपिपलिप्रपलिप्रिकाकाकाम: ॥ ४.४ ॥

प्रपुप्रिलिपे प्रपुप्रिकाम पिप्र लक्ष अपिलिम ॥ ४.५ ॥

तत्र पपाकाम अपपपपं ॥ ४.६ ॥

अन्यपुप्रलमुपपन पतिपिलम पिप्रिपप प्रकाम ॥ ४.७ ॥

ललपपुप्रिपपपपुप्रपपं पपप्रिप्रपपिप्रिपपपपं ॥ ४.८ ॥

अपिप्रिपपपपपपपुप्रिपपं अपपपपपपं,
सपुप्रिपपपपपपपपिपपपपपम् ॥ ४.९ ॥

लक्ष्म अपपप्रिपप पपपिपपं प्रिपपपपम ॥ ४.१० ॥

पिपुपपपपपपपपं सपुप्रिपपपपपिपं अपपपे लप्रपपम: ॥
४.११ ॥

अपिपपपपपं सपपपपप्रिपपपपपपपपपपपपपं ॥ ४.१२ ॥

अपिपपपपपपपपपपपपपं पपपपपपपपपपपपपपपं ॥ ४.१३ ॥

तं पपपपपुप्रपं पुपपपपपम: ॥ ४.१४ ॥

परिपपपिपपपपपपुपपुपपपं ॥ ४.१५ ॥

पपपुपपपपं पिपपपपपपपपिपिपम: पपपम: ॥ ४.१६ ॥

तं पिपपिपिपपपपं पपपुप्प लप्रपपपपपपं लप्रप प्रि लपप्प ॥ ४.१७
॥

लप्रपपपपपपिपपपप पिपपपप पपपुप्प पपपपपपं ॥ ४.१८ ॥

लप्प लप्रपपिपपुपपपप, लपपपं पुपपपपपपपपिपिपपपप ॥
४.१९ ॥

तं लपपपपपपं, पपपपपप ॥ ४.२० ॥

पपपपपपं पपिपपपपपपपपम ॥ ४.२१ ॥

पिपपपपपपपं पुपिपुप्रिपपिपपपम: पपपपिपपपपम ॥ ४.२२ ॥

पिपिपपपिपपपपपपपपपपपपपपं पपपपपिपपिपपं ॥ ४.२३ ॥

प्रप्रपपपपपपं पपपपपपपपपपपपपपप